

Gott steckt in den Einzelheiten – רוצה לומר, אלוהים טמון בפרטים הקטנים. נוסף על ניתוח הפרטים של המסורת השומרונית הראה בן-חיים את קשריה עם לשון חכמים ועם מגילות ים המלח, ובכרך האחרון (שאף תורגם לאנגלית) של ספרו המונומנטלי "עברית וארמית נוסח שומרון" הוא חיבר דקדוק המכיל גם תובנות חשובות ביותר להבנת לשון המקרא בכללה.

מלבד מעמדו בתחום לשון חכמים ובתחום השומרונות עשה בן-חיים גדולות בתחום נוסף – הוא היה הנשיא המיתולוגי של האקדמיה ללשון העברית והעורך האגדי של המילון ההיסטורי ללשון העברית של האקדמיה ללשון. עשרים שנה עמד בראש האקדמיה ללשון, שלוש-עשרה שנה היה סגן הנשיא ושבע שנים – נשיא. אתם עשויים לשאול איך זה היה שלוש-עשרה שנה סגן הנשיא. ובכן, זה בן-חיים. למעשה כל השנים הוא ניהל את האקדמיה ללשון, אולם הוא לא רצה לפגוע בנשיא האקדמיה, נ"ה טור-סיני הזקן, ועל כן הסתפק בתואר סגן הנשיא.



מימין: פרופ' יהושע בלאו ופרופ' זאב בן-חיים

ולעניין המילון ההיסטורי ללשון העברית. בן-חיים הבין בתחילת שנות החמישים של המאה העשרים שעתידי המילונאות טמון במחשב. הוא לא נרתע מן המפלצות שמילאו חדרים שלמים, נסע ממקום למקום בחוץ לארץ ובנה את המילון על יסודות המחשוב. שלוש פעמים בשבוע בא לאקדמיה ללשון כדי להשתתף בעריכת המילון. בישיבה מיוחדת בכל שבוע הרצה אחד העובדים על בעיה כלשהי. בן-חיים הצליח לטעת בעובדי האקדמיה "גאוות יחידה". הוא הבין שאי אפשר לערוך מילון בשלט-רחק, ועל כן הקריב לו מחצית מזמנו ושלוש פעמים בשבוע הקדיש את עצמו למילון.

זאב בן-חיים בן מאה

דברי יהושע בלאו בחנוכה תשס"ח



בעוד שלושה שבועות, בכ"ג בטבת, ימלאו לחברנו הדגול זאב בן-חיים מאה שנה, כמה חודשים אחרי שאשתו צפורה חגגה את יום הולדתה המאה.

בן-חיים הוא גדול ההבראיסטים החיים עמנו היום. הוא בן דור הנפילים הקשור בשמותיהם של חנוך ילון ויחזקאל קוטשר, שגילו את לשון חכמים. תשאלו: מה זאת

אומרת "גילו את לשון חכמים?" הרי כולנו מכירים את לשון המשנה. התשובה היא שלשון חכמים המשתקפת בדפוסים שונתה שינוי מכריע על פי לשון המקרא. המעתיקים והקוראים הכירו את שימושי הלשון של המקרא ועל כן שינו את קווי הלשון החורגים מהם בלשון חכמים והשתמשו בצורות מקראיות.

לא מכבר שרנו "מעוז צור" ודיברנו על ה"צַר הַמְנַבֵּחַ". מה זאת אומרת "מנבח"? הרי צריך להיות "נובח", אלא שלפנינו לשון חכמים, המרבה להשתמש בבניין פיעל במקום בניין קל. בן-חיים עצמו כתב על קו לשון זה. בתפילה יש מבני ישראל שאומרים "נקדישֶׁךָ" ו"נעריצֶךָ". אכן, זו צורת לשון חכמים. אולם אחרים בציבור כבר מתפללים "נקדישֶׁךָ" ו"נעריצֶךָ" לאחר שאת קו הלשון של לשון חכמים שינו לצורה מקראית. גם על נושא זה כתב בן-חיים חיבור חשוב מאוד. כולכם מכירים ביטויים מעין "מקרקעין", "נזיקין", בנו"ן. אולם בלשון חכמים האמתית מ"ם ונו"ן סופיות נתחלפו גם במקרים אחרים, ובכתבי יד אנו מוצאים צורות מעין "אדן" במקום "אדם".

על לשון השומרונים כתב בן-חיים חיבורים מכריעים בחשיבותם. ופה אני צריך לתקן את עצמי: אמרתי שבן-חיים הוא גדול ההבראיסטים החיים עמנו היום. אולם באשר לחקר השומרונות הוא גדול החוקרים בכל הדורות. הוא הצליח לאחד את הדיון בפרטים קטנים, המיקרו, עם ראייה כוללת, המקרו. על הפרטים הקטנים כבר אמר אחד הוורבורגים:



המסורתית הגליצאית ובין ההשכלה הגליצאית. הוא למד תורה ותלמוד בביתו, כמו שעדיין היה מקובל באותו הזמן בחברה הגליצאית המסורתית, אבל לא היה אוטודידקט ולמד בבית ספר תיכון. הוא התעמק בלשונות הקלסיות ובתרבות הגרמנית והפולנית. אחר כך למד בבית המדרש לרבנים בברסלאו ואף הוכתר בתואר רב.

יש לי בעיה כללית בדברים שאמרתי. בסוגה זו של הרצאות מקובל לנקוט לשון גוזמה כשמפארים בלא גבול ומשמיטים תכונות שליליות. לא כן דבריי. אני הצגתי לפניכם בלא כחל וסרק את בן־חיים כמות שהוא: חוקר גדול מאוד ואדם מופלא. אני שולח בשמי – ואני חושב שגם בשמכם – את ברכותיי לזוג המופלא בן מאתיים השנה, צפורה וזאב בן־חיים.

הכותב הוא פרופסור אמריטוס ללשון ולספרות ערבית באוניברסיטה העברית בירושלים וחבר האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

ערכה אסתר גולדנברג

כמה מילים על בן־חיים האדם. אתם שמעתם איך נהג בן־חיים כלפי נשיא האקדמיה הזקן. אכן, האמרה הצינית במקצת שהמבדיל הר גדול מאדם גדול הוא שהר גדול ככל שמתקרבים אליו כן הוא נראה גדול יותר – אמרה זו איננה חלה על בן־חיים. בן־חיים הוא אדם גדול, שככל שמתקרבים אליו כן הוא נראה גדול יותר. הייתה לנו, לאשתי ולי, הזכות להימנות עם באי ביתם של בני הזוג המופלא צפורה וזאב בן־חיים. פגשנו שם את טובי החוקרים: את חבר האקדמיה שרגא אברמסון, את חיים הלל בן־ששון, את שמשון רוזנטל וכן את חבר האקדמיה הערביסט הגדול מאיר קיסטר, שמוצאו מאותה העיירה – מושצ'יסקה – שבה נולד בן־חיים. אם כן, יש באקדמיה למדעים שני מלומדים מאותה העיירה – כמעט כמספר המלומדים שבאו ממרכזים מפורסמים בעולם.

צריך לעמוד על שורשיו של בן־חיים בגליציה כדי להבין את האיש במלואו. בן־חיים חי בגבול הדק שבין היהדות